

Landschapsschoon
907.1

Texel*

M. Mantje
Staatsbosbeheer

Wil men enig inzicht verkrijgen over de problemen, die er nu op Texel bestaan, zowel voor de Texelaars zelf, als voor hen die de natuurbescherming voorstaan, dan is het nodig iets over het verleden te weten.

De geschiedenis van het eiland

Evenals dit in grote delen van Nederland het geval is geweest, heeft de mens grote invloed uitgeoefend op de vorming van het eiland Texel. De hoge kernen van het eiland, waarop vier van de zeven dorpen zijn gebouwd, zijn van Scandinavische oorsprong, gedeponneerd als stuwwallen door het landijs. De keileem kan men overal onder het eiland op verschillende diepten aantreffen. Ook de duinen rusten op deze diluviale vorming. De eerste bewoners hebben zich naar alle waarschijnlijkheid reeds gevestigd voor de duinvorming plaatsvond.

Zij leefden op de diluviale hoogten. Nadat de duinvorming van betekenis werd vulden de laagten zich op, enerzijds met overstuivend zand, anderzijds met materiaal uit de Waddenzee. Hier en daar treft men in de ondergrond enige veenvorming aan. Het zou tot de elfde eeuw duren, voordat men met bedijkingen begon. Deze eerste bedijkingen treffen we aan bij de Koog. Namen als de Everste Koog herinneren aan de oorspronkelijke naam Uterste Coogh of wel de verste Koog. De naam Koog werd gegeven aan een wat hoger gelegen stuk grond.

Eeuwenlang gingen deze bedijkingen door. De naam van het inmiddels opgeheven Waterschap "De dertig gemeenschappelijke polders" verraadt met hoeveel volharding men de landaanwinning heeft bedreven.

Door de landerijen kronkelden vroeger tal van dijkes. Vele werden afgegraven om slenken en kreken op te vullen. Veelal kan men aan de bodemgesteldheid en de begroeiing de loop van de vroegere dijkes nog volgen. De boeren noemen deze stroken grond diekstólen. Men kan zich echter voorstellen, wat er aan

natuurwetenschappelijke waarden verloren ging door deze en volgende landbouwkundige verbeteringen. Als een paar voorbeelden zou ik de polders Waalenburg en het Noorden willen aanhalen. Waalenburg werd bedijkt in 1436, stroomde weer onder in 1532 en werd opnieuw bedijkt in 1617. Deze laaggelegen polder kon onvoldoende worden ontwaterd door de spuïsluisjes langs de

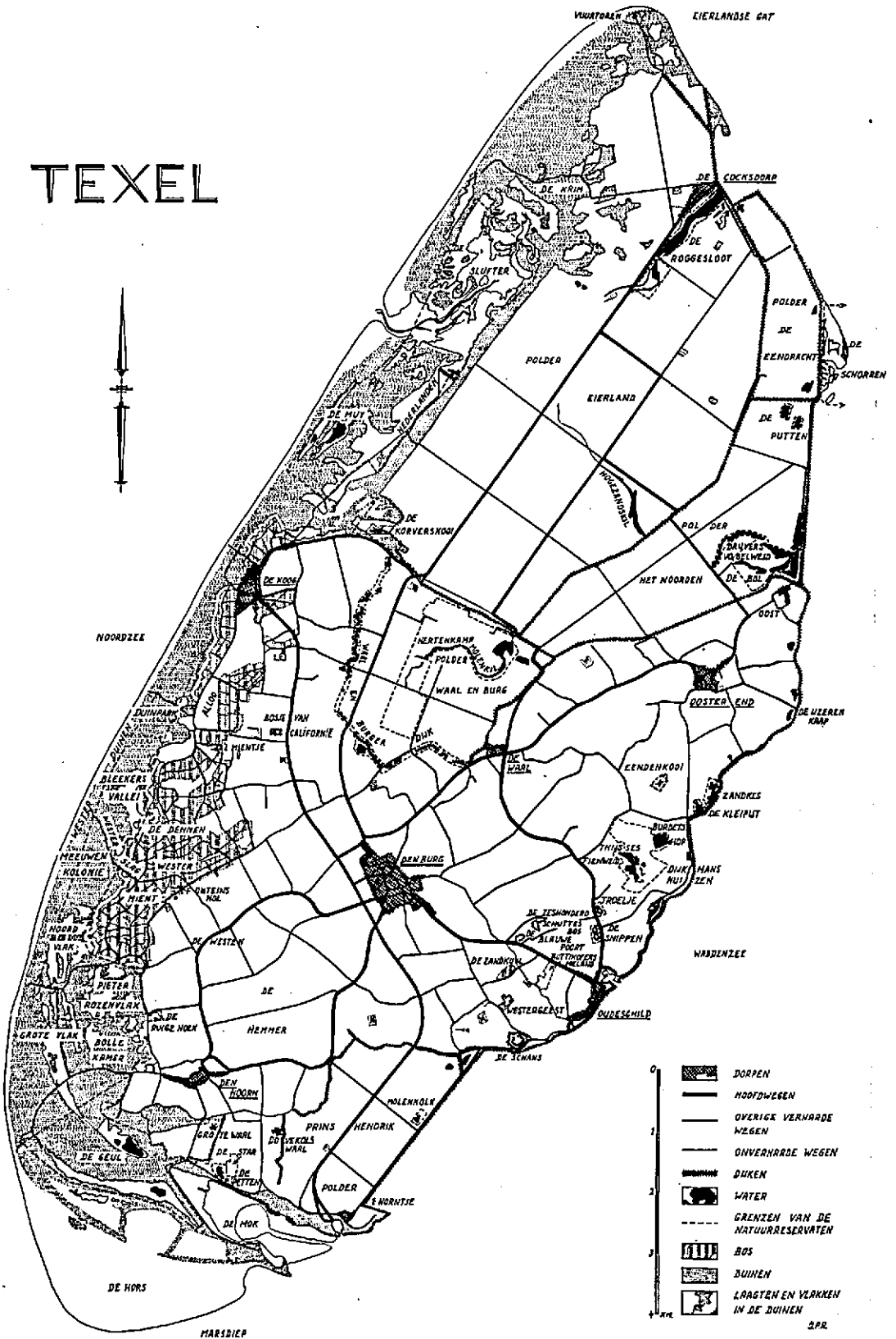
Waddenzee. 's Winters stond Waalenburg dan ook vaak gedeeltelijk onder water. Het land werd grotendeels door buiten de polder wonende boeren zeer extensief beboerd. Hier en daar kwam zoute kwel voor zodat er een gevarieerde flora kon ontstaan. De polder was een waar vogeldorado. Hoe het was, kan men zich voorstellen, wanneer men de bezittingen van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland daar bezoekt. Op ongeveer 40 ha wordt de oude toestand benaderd door het land in de winter onder water te zetten. De rest van de polder wordt nu bemalen door een gemaal dat in 1928 werd gebouwd. Eerst daarna voldeed de polder aan het doel waarvoor hij bedijkt was, maar er ging veel schoons verloren. De polder het Noorden werd in de jaren 1876 en 1877 bedijkt. In deze vroegere inham werden oesters geteeld. Het was voor zover mij bekend de enige plaats waar dit langs de waddenkust gebeurde. Na de bedijking bleek het gewonnen land zeer onvruchtbaar te zijn. De vogels namen het in bezit en leefden zich uit tussen de schorrenflora. Het is een genot van Jac. P. Thijsse te lezen, hoe hij in 1896 een "expeditie" ondernam naar 't Noorden samen met zijn vrienden Daalder en Steenhuizen. Hij schreef toen: "Die polder is een mislukte droogmakerij, voor de grootste helft onvruchtbaar land, waar niets groeit dan zuur gras en zeekraal, maar waar het letterlijk krioelt van de vogels".

Door de opkomst van de kunstmestindustrie bleek het later toch mogelijk de polder in cultuur te brengen. Dank zij het werk van "Natuurmonumenten" werd ook hier een gedeelte als reservaat bewaard. Het is de unieke "Drijvers vogelweide de Bol" één van de rijkste zo niet de rijkste orchideeënweide, die wij bezitten.

Wij kunnen ons afvragen, hoe de bewoners van dit eiland de rijke natuur om zich heen beleefden. Gesteld kan worden, dat de bevolking tot de opkomst van het toerisme (dus tot de dertiger jaren) nauw met de natuur was verbonden. Men eiste zijn tol aan eieren in het voorjaar, blij als men was, dat de natuur weer gul begon te geven. De eieren waren niet alleen voor menselijke consumptie bestemd. Zelf heb ik, zo rond 1930 nog kokmeeuweieren verzameld voor varkensvoer. Na het eerste legsel te hebben afgeroomd, werd het rapen gestaakt, waardoor men jaarlijks van een "oogst" verzekerd was. De landbouw en veeteelt deden toen nog weinig schade. Men boerde vrij extensief, maaide laat en met paardentraction, zodat de weidevogels tot hun recht kwamen. De

Foto's: J. F. Wolterson

TEXEL

mogelijkheid bestond toen ook werkelijk om tijdens werkzaamheden op het land nesten te sparen en men deed dat bewust.

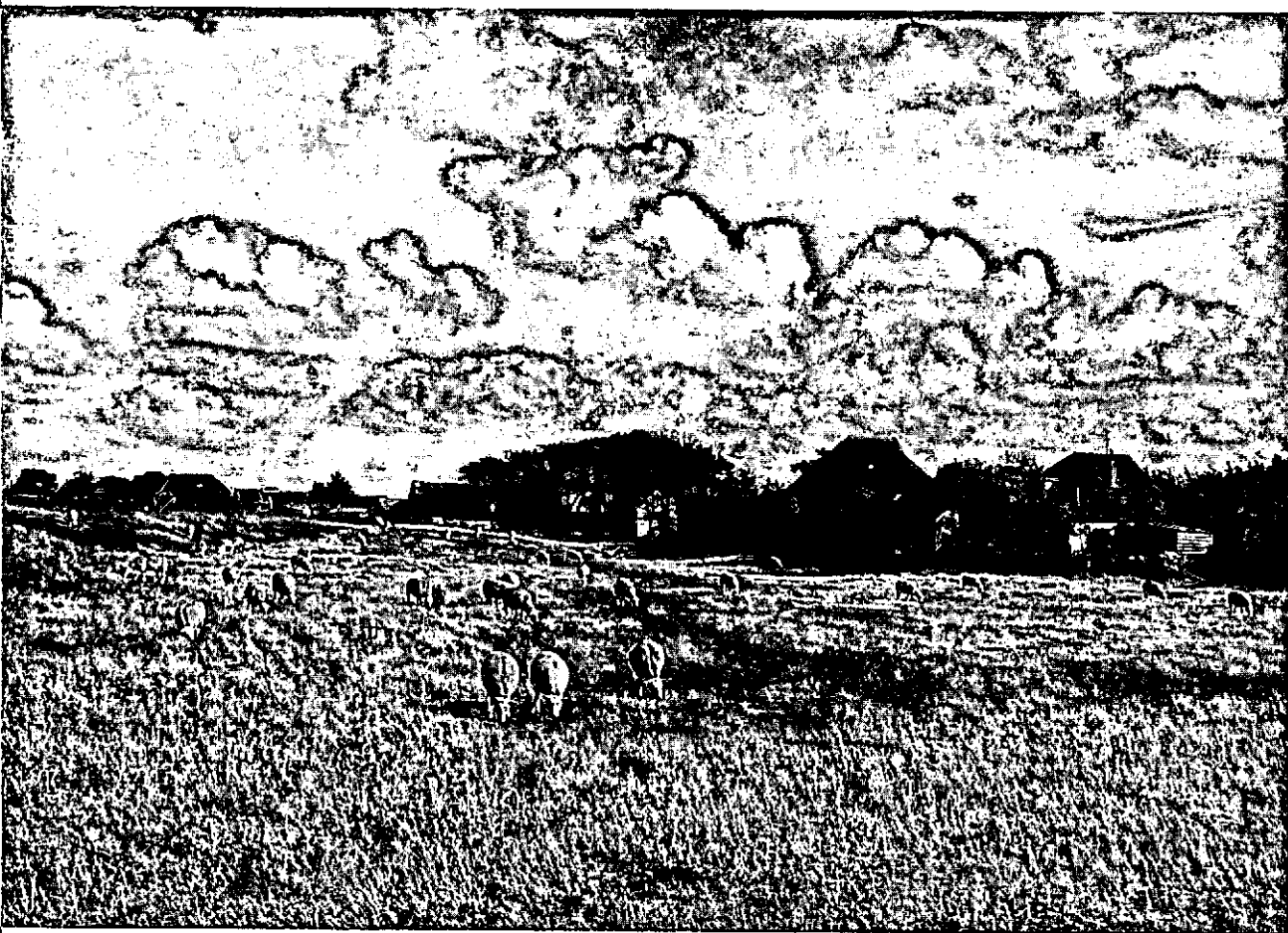
Na de opkomst van de mechanisatie en het laten uitvoeren van werk door loonbedrijven werd dit anders. Na het gereedkomen van de ruilverkaveling, die in de vijftiger jaren ter hand werd genomen ging de ontwikkeling in een versneld tempo. Het agrarisch bedrijf werd niet alleen gemechaniseerd, maar ook geïntensiveerd. De koppels koeien werden veel groter, waardoor de verstoring van broedvogels toenam, hoge bemestingen vervroegden de maaidatum. Het maaien zelf gaat razend snel, waardoor enorm veel jonge vogels en ook zoogdieren ten offer vallen. Men kan dit de agrariërs niet euvel duiden; de tijdsomstandigheden dwingen hen tot deze bedrijfsvorm.

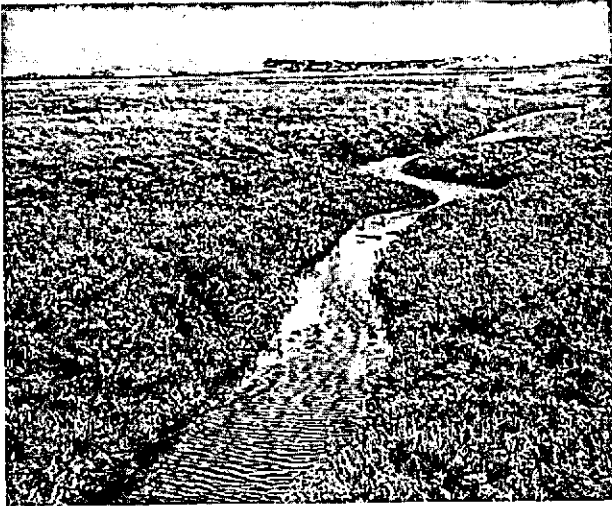
De ruilverkaveling

Door de uitvoering van de ruilverkaveling is het landschap sterk gewijzigd. Het wegennet werd aangepast, onverharde wegen werden verhard, resterende poelen en

plassen verdwenen, natte weilanden werden drooggelegd. Zeker, bepaalde gebieden, meestal eigendom van "Natuurmonumenten" werden gespaard. Bij de Bol werd de polderwaterleiding zelfs om het reservaat gelegd om dit terrein zo zuiver mogelijk te houden. Maar al die andere kleine terreintjes, geen officiële reservaten, die als pareltjes over Texel waren gestrooid, verdwenen. Natuurwetenschappelijk gezien leed Texel een groot verlies.

Door landschappelijke beplantingen in het zo boom-arme Texelse land werd getracht het eiland een nieuw en passend jasje te geven. Zelfs werden veel nieuwe tuinvallen opgericht. Er moet gezegd worden, dat deze aanpak tot goede resultaten heeft geleid. Maar Texel kreeg een ander "gezicht", zo zelfs, dat een Zwitserse ornitholoog na twaalf jaar afwezigheid in 1971 uitriep: "wat hebben jullie in vredesnaam met Texel gedaan?" Na een week zwerven moest hij toegeven, dat dit eiland nog steeds een zeer bijzonder en rijk stukje Nederland is. In deze tijd van snelle ontwikkelingen is uiterste waakzaamheid echter geboden.

Zoutweiden in de Slufter met bloeiende Iamsoor

Heldevelden

Het landschapsreservaat "de Hoge Berg"

Dit reservaat omvat het hoogste diluviale gedeelte van het eiland, waar de typische tuinwallen als perceelsscheidingen nog het gaafste intact zijn. Aanvankelijk is gedacht aan een oppervlakte van 275 ha, doch inmiddels blijkt het zekerstellen van de uitlopers van dit gebied ook van belang. Het doel is in de eerste plaats de typische landschappelijke en oorspronkelijke elementen te behouden. Daartoe behoren de tuinwallen, maar ook de fraaie oorspronkelijke gebouwen. Hiertoe staan drie wegen open:

- a Het aankopen van de gronden.
- b het pachten van gronden,
- c het aangaan van beheersovereenkomsten met de eigenaren.

Van elk der mogelijkheden is intussen gebruik gemaakt en gestaag begint de invloed van het Staatsbosbeheer hier merkbaar te worden.

Al naar de leeftijd en de standplaats bieden de tuinwallen een boeiend beeld. In het voorjaar zijn vooral de naar de weg gerichte kanten, waar het vee niet graast, een ware bloemenzee.

De vroegere smalle verbindingswegen tussen de buurtschappen en het dorp den Burg zijn niet breder dan 2½ à 3 meter en worden begrensd door tuinwallen. Deze holle weggetjes vormen zowel botanisch als landschappelijk een waardevol element.

Overige reservaten

Hier en daar werd reeds gewezen op reservaten van "Natuurmonumenten". Naast Waalenburg en Drijvers vogelweid de Bol wil ik als belangrijkste nog noemen de uitgestrekte bezittingen bij Dijkmanshuizen, de Petten en de Schorren. Als particuliere vereniging heeft zij een grote

bijdrage geleverd tot behoud van de meest waardevolle delen van het eiland. De Nederlandse vereniging tot bescherming van vogels deed op dit gebied ook goed werk. Ik denk hierbij aan "Het Stoar".

Tenslotte vermeld ik de belangrijke aankopen door de Staat. Als zgn. CRM objecten werden de Roggesloot met oeverlanden gekocht evenals Korverskooi en de Waalenburgerdijk. Verder werd een aantal kleinere objecten (meestal bosjes) in eigendom verkregen.

Al deze reservaten kunnen kernen vormen voor verdere uitbouw van zo zuiver mogelijke natuurgebieden op dit eiland.

De duinen

Het Texelse duin behoort tot de jongere duinformaties van Nederland. Opmerkelijk zijn de vaak uitgestrekte lange valleien, die zijn ontstaan door het afsnoeren van strandvlaktes bij het opwaaien van nieuwe duinrichels. Voor 1629 waren er nog twee eilanden, nl. Texel en het Eyerlandt. In dat jaar werden deze eilanden door een zanddijk aan elkaar verbonden, waarna dank zij grote zandaanvoer duinvorming in dit gebied kon ontstaan. Hier vinden we nu de natuurreservaten de Muy en de Slufter, waar door het geweld van wind en water een ruig gebied van wondere schoonheid ontstond. De oorspronkelijk zanderige vlaktes rond het duinmeer zijn nu dicht begroeid en bieden een broedplaats aan tal van kleine zangers.

De grote vlakte, die zich oostelijk van de Muy uitstrekt heet "de Nederlanden". De ontwatering van dit gebied werd tot stand gebracht door een sluisje naar de Slufter. Tot 1910 werd gewerkt aan de ontginning van de Nederlanden tot grasland. Nadien zorgde de publieke opinie ervoor, dat dit werk werd gestopt. Nu treffen we hier naast elkaar aan: verpacht grasland, onverpacht

grasland dat door maaien wordt verschraald en ruige vlaktes waar de successie van plantengemeenschappen praktisch ongestoord kon doorgaan. In 1924 kwamen de eerste lepelaars in de Muy, verdwenen weer een paar jaar, maar vestigden zich daarna voorgoed als broedvogel.

In de Sluffer werd slechts in de uiterste noordoosthoek een klein gedeelte tot grasland ontgonnen. De rest bleef gespaard voor menselijk ingrijpen. Het zou uit het oogpunt van efficiëntie zeer wel mogelijk zijn om dit gebied, dat regelmatig door zeewater wordt overspoeld, van de Noordzee af te sluiten. Gelukkig geven Rijkswaterstaat en het Staatsbosbeheer de voorkeur aan een veel moeilijker beheer teneinde dit prachtige natuurgebied te laten voortbestaan.

In het zuidelijke duingebied vond reeds in 1839 een zeer storende ingreep plaats. Men groef toen over een lengte van ca. 8 km een sloot (de Moksloot) door het duingebied om de natte valleien te ontwateren. Later werden deze valleien tot grasland ontgonnen. Slechts uit overlevering kunnen we ons indenken, wat hier aan natuurschoon verloren is gegaan. Andere valleien werden gebruikt voor de teelt van aardappelen en soms zelfs bloembollen. De duinen zelf werden beweid met schapen.

Dit gebruik van de duinen is tenslotte in onbruik geraakt. De laatste boeren verlieten het duingebied hier, toen in 1955 het Pompevlak en Grote vlak met omgeving werden aangewezen als waterwingebied voor de drinkwatervoorziening van Texel. Door onderzoek was komen vast te staan, dat de Moksloot gemiddeld zo'n 600.000 m³ zoet water per jaar naar zee afvoerde. Door stuwen te plaatsen kon dit water nu dienen voor drinkwater zonder de duinen nog extra te belasten. Na enige jaren bleek het verbruik zo toe te nemen, dat de toegestane hoeveelheid werd overschreden, zodat er in feite roofbouw werd gepleegd. Het aanvoeren van drinkwater per schip geeft onvoldoende soelaas. Thans wordt op Texel een waterfabriek gebouwd om via een destillatieproces uit zeewater drinkwater te winnen. Dit wil echter niet zeggen, dat na gereedkomen van deze fabriek de winning uit de duinen zal eindigen. Een redelijk herstel tot werkelijk natuurgebied van deze duinen wordt eerst bereikt na de beëindiging van drinkwaterwinning en een blijvende afsluiting van de Moksloot. Het nadeel van waterverlies door de diepere ontwatering van het aangrenzende cultuurland blijft dan toch nog bestaan.

Geheel in het zuiden liggen de Mokbaai, de Geul en de Hors. De Mokbaai, waarin de Moksloot uitmondt stond vroeger bekend als oefengebied voor watervliegtuigen. Na de oorlog is deze vorm van gebruik niet meer teruggekeerd. De baai bestaat nu uit water, slikken en begroeiing met zoutminnende planten. Iedere vloed loopt het slikkengebied onder en iedere eb is de tafel weer gedekt voor een grote schare vogels. Geen ornitholoog zal tijdens een bezoek aan Texel de Mokbaai overslaan. Winter en zomer zijn hier interessante waarnemingen te doen. Het Ministerie van Defensie stond toe, dat het Staatsbosbeheer tijdens de broedtijd dit gebied bewaakt en voor publiek afsluit. Vanaf de weg kan men echter

uitstekend alles bekijken. Tegen het einde van de vorige eeuw vond zoveel zandaanvoer plaats, dat de strandvlakte ten zuidwesten van de Mokbaai door een duinrichel kon worden gesloten. Hier werd de naam "de Geul" aan gegeven. De vlakte vulde zich met water wat vrij snel van brak redelijk zoet werd. In 1910 was de plas volgens Thijsse geheel bedekt met watteranonkel. De moerasvorming ging door en nu vinden we er een uitgestrekt rietveld met zeer variërende oeverbegroeiing en een fraaie duinplas in het midden. Van jaar tot jaar wordt dit gebied interessanter. De omstandigheden daartoe zijn uitermate gunstig, want de duinvorming ging door en er ontstonden weer nieuwe duinmeren langs de zuid- en zuidwestzijde. En zo ligt de Geul in het centrum van een uitgebreid jong natuurgebied, zodat een optimale ontwikkeling verwacht mag worden. De laatste jaren broeden hier ook een twaalfstal paren lepelaars. Met het aangrenzende Amphibisch oefenkamp De Mok worden goede betrekkingen onderhouden, zodat tijdens de broedtijd gewaakt wordt voor verstoringen. Dit geldt zelfs voor de vliegroute van militaire vliegtuigen.

Corsicaanse den bij de Westerslag

De officiële status van natuurreservaat werd gegeven aan De Geul en Westerdunen, het Mientje, de Alloo, de Muy en de Sluffer.

Het bos

Hoewel dit artikel wordt geschreven voor het Bosbouw tijdschrift wil ik niet uitweiden over de bijna 500 ha duinbebossing. Dit bos is zo belangwekkend in zijn ontwikkeling van pionierbos tot het toekomstige meer natuurlijke duinzoombos, dat het beter in een aparte studie behandeld kan worden. Uit het oogpunt van natuurbehoud kan men stellen, dat er een merkwaardig , landschap verloren is gegaan. De Westermient was een door enkele beekjes doorsneden zeer vochtig heidegebied. Enkele duinmassieven rezen uit het vlakke terrein op. De Fonteinsnol vormde hier het merkwaardigste gedeelte. Hier was een bron met in de omgeving een rijke groei van orchideeën, parnassia, wintergroen e.d.

Nu is er een gezond, goed groeiend bos met een aantrekkelijk wegenpatroon, veel afwisseling in de begroeiing en een rijk vogelleven. Door dit bos ontstond een toename van het aantal broedvogels op Texel. Landschappelijk is dit bos van grote betekenis en door de recreanten wordt het zeer druk bezocht. Hier heeft zich dus een verandering voltrokken die waardevol genoemd mag worden. De opoffering van het één heeft geleid tot het scheppen van iets anders en dat andere is niet van minder betekenis.

Het toerisme

Wanneer het toerisme op Texel begon is moeilijk aan te geven. Is het begonnen toen een kampeerder in 1922 schriftelijk toestemming kreeg van de directeur van het Staatsbosbeheer om zijn tent op te slaan bij het Westerslag? Het duin heet sindsdien de Kampeersnol (nol is het Texelse woord voor duin).

Begon het nadat Thijsse op de Texelse boot in 1926 aan

Nieuwe duinen bij de Hors

zijn vrienden Luberti en Burdet vertelde dat hij het Verkadealbum over Texel zou schrijven? Misschien, want deze vrienden riepen verschrikt uit: "Jacob doe dat niet, laat Texel van ons blijven."

In de crisisjaren kwam het toerisme wat op gang. Ook toen werden op de boerderijen pensiongasten gehouden om de eindjes aan elkaar te kunnen knopen.

Na de tweede wereldoorlog kwam de zaak echter eerst goed op dreef; niet in het minst door het populair worden van het kamperen.

Het aantal gasten dat in het hoogseizoen rond 1950 ± 10000 bedroeg, beliep in 1971 ca 40000 mensen. In percentages uitgedrukt groeit het aantal toeristen met ruim 10 % per jaar. Het aantal meegebrachte auto's stijgt echter met 15 % per jaar.

In deze groei schuilt een groot gevaar. Het aantal auto's dat in juli 1971 tegelijk op Texel was bedroeg 10.000. Zij veroorzaakten toen reeds geluidshinder, stank en vervuiling. Gaat dit zo door, dan zullen de wegen, in elk geval de Pontweg, verbreed moeten worden en meer ponten in de vaart moeten komen.

Een andere vorm van vervuiling, door toeneming van het toerisme is de watervervuiling. Uit de grotere concentraties tracht de gemeente Texel het water te zuiveren volgens het Pasveer-systeem. Het mineraalrijke "gezuiverde" water veroorzaakt echter ernstige vervuiling in de er achter liggende polder Waalenburg, waarin grote en belangrijke reservaten van "Natuurmonumenten" liggen. Doch nauwelijks de helft van het toeristische afvalwater wordt enigermate gezuiverd; de rest verdwijnt praktisch rechtstreeks in de sloten. Weten we dan, dat de eigen bevolking en de agrarische bedrijven reeds 30 km sloot ernstig verontreinigen, dan is het duidelijk, dat er spoedig iets dient te veranderen. Een streven van het gemeentebestuur van Texel om tot nog groter opnamecapaciteit te komen, zonder dat het probleem vervuiling is opgelost, is niet goed te keuren. Ook de hogere overheden, die Texel tot recreatief ontwikkelingsgebied wensen te verklaren mogen aan de noodzakelijke milieuhygiënische maatregelen niet voorbij gaan. Tenslotte rijst de vraag, of de duinen, de natuurgebieden en de bossen nog wel een grotere recreatiedruk kunnen verdragen. Een alternatief zou prikkeldraad zijn, maar ook hierdoor zou het karakter van Texel worden geschaad. Bovendien zijn prikkeldraadafzettingen in wezen de mens onwaardig.

Conclusies en aanbevelingen

Al deze overwegingen brengen mij tot de volgende conclusies:

- a Texel is nog altijd een zeer fraai eiland met grote natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarde;
- b het behoud van de Waddenzee is bepalend voor het behoud van Texel;
- c door te zijner tijd vrijkomende marginale landbouwgronden tot natuurgebied te verklaren en als zodanig deskundig te beheren, kan de natuurwetenschappelijke waarde van het eiland toenemen;
- d zo goed als men drinkwater door leidingen naar de gebruikers aanvoert, zo goed zal men het afvalwater door gesloten leidingen af moeten voeren naar een centraal punt en het aldaar afdoende moeten zuiveren;
- e het winnen van drinkwater uit de duinen zou slechts als noodmaatregel, bij storting van andersoortige winning, mogen gebeuren;
- f het vaste huisvuil dient van het eiland te worden weggevoerd om elders te worden verwerkt;
- g uitbreiding van de toeristische accommodatie is niet gewenst.

Onder de huidige bestuursvorm is het onmogelijk om aan de bovenstaande punten te voldoen. De gemeentelijke begroting laat dit te enen male niet toe.

Wanneer men het echter als een landsbelang wil zien, dat Texel als natuurwetenschappelijk belangrijk gebied behouden blijft, zal moeten worden gezocht naar andere mogelijkheden. De laatste tijd valt dan al gauw het woord Nationaal Park of Landschapspark. De interpretatie van beide begrippen moge als bekend worden verondersteld.

Daar een gezonde boerenstand op Texel niet valt weg te denken, zal wellicht gekozen moeten worden voor de status van Landschapspark.

Op Texel is over deze zaak de afgelopen winterperiode veel gesproken in allerlei kringen. Hierbij valt op, dat men niet afwijzend tegenover deze gedachte staat. De Texelaar houdt van zijn eiland en wil het niet laten verpauperen. Opvallend is echter, dat het vreemde woord "park" verkeerd valt. Dit woord is eenvoudig niet verkoopbaar, wekt weerstanden op. Zou men een naam weten te vinden, die inhoudt wat men bedoelt en die goed Nederlands klinkt, dan zou de realisering van beschermde gebieden in Nederland gemakkelijker verlopen.